

Eleonora Kirwiel*

SPECYFIKA ROSYJSKIEGO ŻYCIA POLITYCZNEGO. WYBRANE ZAGADNIENIA WARUNKUJĄCE ROZWÓJ PARTII POLITYCZNYCH W ROSJI¹

Streszczenie

Celem artykułu jest ukazanie swoistości rozwoju życia politycznego, które można dostrzec w rosyjskiej rzeczywistości polityczno-społecznej, a która wynika z osobliwości procesu dziejowego. W tekście zostanie przedstawiony szereg wyróżników (bezwzględnie nie wszystkie), które należy rozpatrywać w kilku ujęciach: historycznym, społecznym, ideologicznym oraz kulturowym. Całokształt obrazu przedstawi istotną dla zagadnienia charakterystykę, będącą punktem wyjścia dla wielu wątków poruszanych w badaniach nad rozwojem partii i ruchów politycznych Rosji na różnych etapach historycznych. W dniu dzisiejszym może stanowić punkt wyjścia dla poszukiwania odpowiedzi na wiele pytań dotyczących aspektów współczesnej polityki Federacji Rosyjskiej oraz zachowań społecznych w realiach wojny rosyjsko-ukraińskiej.

Słowa kluczowe: Rosja, życie polityczne, uwarunkowania, specyfika, partie polityczne

Wstęp

Ukazanie swoistości rozwoju życia politycznego w Rosji jest istotne z punktu widzenia obserwacji i analizy rosyjskiej rzeczywistości polityczno-społecznej, która z kolei wynika z osobliwości procesu dziejowego tego państwa. Owa inność zostanie przedstawiona przez szereg wyróżników (bezwzględnie nie wszystkich), które należy rozpatrywać w kilku ujęciach: historycznym, społecznym, ideologicznym oraz kulturowym. Całokształt obrazu ukaze istotną dla zagadnienia charakterystykę, będącą punktem wyjścia dla wielu wątków poruszanych w badaniach nad roz-

---

* Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej, e-mail: eleonora.kirwiel@mail.umcs.pl, ORCID: 0000-0001-6412-0448.

¹ Publikacja inspirowana badaniami współfinansowanymi przez Narodową Agencję Wymiany Akademickiej w ramach programu Profesura Gościnna NAWA, projekt PNN/PRO 2020/1/00012.

wojem partii i ruchów politycznych Rosji na różnych etapach historycznych. W dniu dzisiejszym może również stanowić punkt wyjścia dla poszukiwania odpowiedzi na wiele pytań dotyczących aspektów współczesnej polityki Federacji Rosyjskiej oraz zachowań społecznych w realiach wojny rosyjsko-ukraińskiej.

Aspekt historyczno-społeczny

Aspekt historyczny zawiera co najmniej kilka kwestii, wśród których przede wszystkim wskazać należy spowolnione (w stosunku do państw Europy Zachodniej, a po części i Europy Środkowej) tempo procesu kształtowania się życia politycznego w Rosji, związane z innym niż w Europie biegiem dziejów. Na tle krajów Europy Zachodniej, gdzie rozwój partii politycznych był związany z rewolucjami burżuazyjnymi XVII i XVIII w. i powstaniem parlamentaryzmu, w Rosji dotyczył on początku wieku XX. W kraju, gdzie do 1905 roku działalność partii politycznych była zakazana, powstawały one przede wszystkim jako byty nielegalne, działające jako narzędzie walki z reżimem². Proces ewolucji ustrojowej, którego doznały państwa Europy Zachodniej, gdzie model bazujący na absolutnej władzy monarchy ustępował na rzecz monarchii konstytucyjnej, z coraz większą partycypacją poszczególnych warstw społecznych w życiu politycznym w kraju, nie był udziałem Rosji. Tu model władzy autorytarnej cara przetrwał w nienaruszonym stanie najdłużej i stał się zarzewiem wielu procesów trudnych do opanowania w momencie takich kryzysów w państwie, jak przedłużająca się przegrzana kampania wojenna (udział Rosji w I wojnie światowej), abdykacja cara, rewolucja lutowa 1917 roku czy przewrót bolszewicki. Z kolei sam sposób sprawowania władzy przez cara w Rosji w sposób absolutny, czyli samowładny, oparty na bezwzględnym posłuszeństwie poddanych, niepodlegający jakiegokolwiek kontroli społecznej, był przez wieki mocno zakorzeniony w tradycji oraz mentalności społecznej³. Tak więc ta charakterystyczna dla carskiej Rosji forma rządów autorytarnych w sposób zasadniczy odróżniała ją od państw Europy Zachodniej oraz warunkowała i opóźniała powstanie, rozwój, a także świadczyła o krótkotrwałości procesów w życiu politycznym tego kraju.

² P. Winczorek, *Prawo i polityka w czasach przemian*, Warszawa 1995, s. 120.

³ Etymologię władzy absolutnej cara w Rosji w odniesieniu do ewolucji ustrojów monarchii absolutystycznych w Europie oraz przełożenie na proces kształtowania partii politycznych dość szczegółowo opisał J. Potulski. Zob. J. Potulski, *System partyjny Rosji. Tradycja i współczesność*, Gdańsk 2007, s. 19–23.

W kontekście społecznym istotne znaczenie w Rosji miała uformowana przez dzieje historyczne postawa społeczeństwa wobec władcy: cara, w czasach sowieckich pierwszego sekretarza partii (wodza narodu) i w okresie potransformacyjnym prezydenta i władzy prezydenckiej. Władca w ujęciu rosyjskim miał historycznie i tradycyjnie ukształtowane cechy sakralne – podporządkowany był nakazom boskim, co czyniło go absolutnie samodzielnym i niekontrolowanym w obrębie stanowienia, sprawowania oraz niemożliwym do kontrolowania owej władzy. Władca dzierżył władzę niepodzielnie – sprawował ją sam i miał do tego absolutne prawo. Tym samym nie był to polityczny reprezentant narodu, lecz zbawca, patriarchalno-opiekuńczy *car-batiuszka*. Władca, zajmując pozycję ojca i absolutnego suwerena, dominował nad swoimi poddanymi, którzy byli traktowani jak niedorośle dzieci. Richard Pipes określił carską Rosję mianem państwa patrymonialnego, w którym władza polityczna była pojmowana i urzeczywistniana jako „przedłużenie prawa własności”, zaś władca był zarówno suwerenem, jak i właścicielem państwa⁴.

Ten patriarchalny model władzy nie pozwalał na ukształtowanie się innych form stosunków społecznych, z inną pozycją rządzących i poddanych oraz innych rytuałów. Był barierą, która uniemożliwiała zaakceptowanie na przykład istotnego na zachodzie Europy pojęcia honoru. Taka kategoria, odwołująca się do godności osoby ludzkiej, była w Rosji sprzeczna z poczuciem wrażliwości religijnej, kształtowanej przez prawosławie oraz potępiającej „próżną chwałę”. W Carstwie Moskiewskim pojęcie godności i jego obrona odnosiło się do równych sobie. Władca, nie mając sobie równych, nie musiał odnosić się z szacunkiem do innych osób. Od jego woli zależało znacznie więcej niż np. od monarchów krajów europejskich. Był ostatecznym arbitrem we wszelkich sporach pomiędzy swoimi poddanymi oraz stanowił zwornik absolutny konstrukcji świata społecznego i politycznego⁵.

Warto zauważyć, że to mentalno-historyczne obrazowanie władcy, właśnie w takim ujęciu, wcale nie przekładało się na stosunek narodu (w pojęciu ogółu ludu) do samej instytucji państwa. Odwrotnie z punktu widzenia europejskiego, w Rosji jeden z filarów siły państwa stanowił właśnie konflikt na linii lud – państwo, bez którego władza państwowa właściwie nie potrafiłaby zaistnieć na tak rozległych terenach⁶. Specyfikę ludowej wizji państwa w Rosji stanowił jej dualizm i niespójność: z jednej strony lud miał

⁴ R. Pipes, *Rosja carów*, Warszawa 1990, s. 2.

⁵ Por. J. Orłowski, *Z dziejów antypolskich obsesji w literaturze rosyjskiej. Od wieku XVIII do roku 1917*, Warszawa 1992; A. Kępiński, *Lach i Moskal. Z dziejów stereotypu*, Warszawa 1992.

⁶ Por. С. Лурье, *Община, империя, православие в русской этнической картине мира XV–XVII веков*, „Отечественные записки”, 2001, № 1, <http://www.strana-oz.ru> (21.05.2024).

poczucie strachu wobec siły państwa, co przejawiało się postawą wrogości wobec jego urzędów i ludzi ich reprezentujących, z drugiej – ta niechęć w stosunku do państwa, oparta na przekonaniu o jego mocy, wyrażała się przeświadczeniem o konieczności służenia mu. Komplikacja tego układu, funkcjonującego przez wieki w Rosji, pokazuje odmiennosc (w odniesieniu do Europy) relacji na linii władza – lud, gdzie władza i stosunek do niej warunkowały większość procesów politycznych w państwie oraz ukazywały miejsce i rolę ludu (ogółu społeczeństwa) jako podmiotu *de facto* politycznie nieobecnego w dziejach państwa rosyjskiego.

W rosyjskiej tradycji politycznej, wynikającej z charakteru władzy absolutnej, nie była również znana zasada suwerenności ludu. Ten podstawowy czynnik, który w sposób zasadniczy definiuje demokratyczny system władzy, w rosyjskiej rzeczywistości politycznej nie funkcjonował. Nawet przy liberalizacji systemu politycznego, kiedy pod naciskiem wydarzeń rewolucyjnych 1905–1907 car poszedł na ustępstwa i zdecydował o powołaniu instytucji przedstawicielskich, co zresztą miało bezpośredni wpływ na proces legalizacji i intensyfikacji działań partii politycznych, nie odwołał się on do zasady suwerenności narodu, tylko do idei jedności cara z narodem, która wyrastała z tradycji tzw. narodoprawstwa (ros. *народоправство*)⁷. Tak więc w Rosji carskiej nieznaną była forma rządów, gdzie naród był suwerenem, co zresztą wynikało z istoty władzy autokratycznej. Poddaństwo w Rosji istniało na trzech płaszczyznach – państwowej, korporacyjnej i prywatnej, co oznaczało, że całe społeczeństwo, wszystkie jego warstwy, były zniewolone i były czyjąś własnością. W czasach, kiedy w Europie rodziło się społeczeństwo obywatelskie, w Rosji nie było żadnych podstaw, aby ono powstawało. Rosyjski znawca historii prawa początku XX wieku Wasilij Latkin pisał: „Podczas gdy na zachodzie całe społeczeństwo rozpadło się już na grupy majątkowe i na osobne korporacje, nasza populacja wciąż nie miała żadnych podziałów. Społeczeństwo nie miało podziałów, gwarantujących specjalne prawa i obowiązki. Pomimo tego, iż członkowie społeczeństwa różnili się między sobą pod względem zawodowym i majątkowym, była to różnica absolutnie fikcyjna, bowiem nie miała znaczenia w sensie podziału społeczeństwa na klasy wyższe, średnie i niższe, na wolne i zniewolone itd.”⁸.

⁷ Idea ta była pewną mitologią, która w rzeczywistości rosyjskiej nie istniała, ale była przez wieki wykorzystywana przez władzę carską w celu legitymizacji swoich rządów. В. Кантор, „*Есть европейская держава*”. *Россия: трудный путь к цивилизации. Историко-социальные очерки*, Москва 1997, s. 378.

⁸ В.Н. Латкин, *Земские соборы Древней Руси, их история и организация сравнительно с западноевропейскими представительными учреждениями*, Санкт-Петербург 1885, s. 403.

Nieograniczona niczym absolutna i niepodzielna władza monarchy nad całością społeczeństwa, w którym każdy oprócz cara był poddanym, ubezwłasnowolnionym chłopem, stanowiła główny czynnik spowolnienia procesu rozwoju życia politycznego, partii politycznych oraz parlamentaryzmu (przedstawicielstwa tych partii jako reprezentacji społeczeństwa), a także ich udziału w procesie rządzenia państwem. Ten archetyp biernej postawy społecznej na trwałe wpisał się w mentalność i kulturę wyrastającą z tradycji bizantyjskiej⁹. Z istoty rzeczy większość pierwszych organizacji o charakterze politycznym powstałych w Rosji miała charakter rewolucyjny, wywrotowy. Kontestowały one władzę carską, dążyły do zmiany istniejącego systemu politycznego, skupiały niewielką liczbę osób działających poza systemem w sposób nielegalny¹⁰.

Imperium autokratyczne, którym była Rosja na początku XX wieku, oraz społeczeństwo obywatelskie były ontologicznie niezgodne, sprzeczne z istoty. Na zachodzie partie polityczne tworzyły się i funkcjonowały jako element pośrednictwa pomiędzy społeczeństwem obywatelskim a państwem. Rosyjskie realia były inne, więc i partie pełniły inną rolę i miały inny charakter. Ponadto jedną z głównych funkcji partii w systemach zachodnich było przeniesienie konfliktu interesów poszczególnych grup społecznych na poziom funkcjonującego systemu politycznego, w ramach którego istniała możliwość poszukiwania i wdrażania konsensusu. W tym kontekście analogia rosyjskiej rzeczywistości politycznej z zachodnią na początku ubiegłego wieku również nie była możliwa¹¹. Rosyjskie partie polityczne były zmuszone działać w warunkach konfrontacji, najpierw w stosunku do władzy absolutnej, później przekładając to na innych uczestników gry politycznej. Co istotne, rywalizację polityczną traktowały jako walkę o pełne zwycięstwo. Z kolei sam proces konfrontacji politycznej determinowany był nie tyle przez pryzmat poglądów politycznych, ile odzwierciedlał pewien stan tradycjonalistycznej świadomości zbiorowej, imperialno-wspólnotowej, która była poza zasięgiem polityki w jej tradycyjnym znaczeniu¹².

---

⁹ С.А. Никольский, *Вниз по лестнице, ведущей вверх, или пути развития демократии в России в конце XX–XXI начале века* [w:] *Демократия и суверенитет. Многообразные исторического опыта*, ред. А.А. Гусейнов, Москва 2010, s. 63.

¹⁰ *Зоб. Политические партии в российских революциях в начале XX века*, ред. Г.Н. Севостьянова, Москва 2005; Зотова, *100 лет российской многопартийности*, Москва 2006.

¹¹ Рог. Д. Травин, *Почему Россия отстала?*, Санкт-Петербург 2021, s. 75–160, 255–335; *Опоздавшая держава. В чем причины российской отсталости?*, Программа "Археология", Радио Свобода, <https://www.youtube.com> (15.10.2024).

¹² *Модели общественного переустройства России. XX век*, ред. В.В. Шелохаев, Москва 2004, s. 488–490.

Warto przypomnieć, że Imperium Rosyjskie do roku 1905 było państwem, w którym obywatele niezależnie od pozycji majątkowej czy społecznej nie posiadali praw politycznych. Rozwój partii politycznych był więc ograniczony przez specyfikę reżimu politycznego Rosji carskiej, w ramach którego nie mogły funkcjonować legalne organizacje społeczno-polityczne. Zmiany, które nastąpiły w systemie ustrojowym państwa po ogłoszeniu Manifestu Imperatora Mikołaja II z 17 października 1905 roku *O udoskonaleniu porządku państwowego* (ros. *Высочайший Манифест „Об усовершенствовании государственного порядка”*), nazywanego również pierwszą rosyjską konstytucją, niewiele jednak zmieniły¹³. Pojawiły się co prawda pierwsze partie polityczne, ale nie miały one wpływu na politykę wewnętrzną czy też zewnętrzną państwa. W dalszym ciągu niepodlegającą dyskusji władzę absolutną sprawował car, a niewielkie ograniczenia jego władzy były właściwie fikcyjne. Społeczeństwo rosyjskie, od wieków rządzone w sposób autokratyczny, *de facto* nie miało odwołania się w swojej historii do jakichkolwiek doświadczeń demokratycznych.

Ideologia komunistyczna zastąpiła imperialną, ale w sferze modelu sprawowania władzy państwo radzieckie właściwie tworzyło kontynuację autorytarnych rządów cara. Partia bolszewicka objęła władzę w Rosji w wyniku przewrotu zbrojnego, krwawo likwidując wszelkie przejawy pluralizmu politycznego na poziomie partyjnym i społecznym. Komuniści, wprowadzając system jednopartyjny, uniemożliwili istnienie wszelkich innych organizacji politycznych i społecznych. Ideologia komunistyczna miała pozycję dominującą i stanowiła podwalinę systemu politycznego kraju. Partia kontrolowała organy władzy państwowej i wszelkie organizacje społeczne, dysponując przy tym skutecznymi środkami przymusu i kontroli, obejmującymi zwłaszcza mechanizmy terroru, inwigilacji, cenzury, donosicielstwa, manipulacji czy prowokacji. W radzieckim systemie politycznym partia komunistyczna pełniła rolę filarów, a legitymizacja przy pomocy ideologii odgrywała rolę szczególną¹⁴. Podstawowe wartości państwa socjalistycznego (m.in.

¹³ Manifest zawierał trzy główne założenia: po pierwsze, mieszkańcom imperium nadano „niewzruszone zasady wolności obywatelskiej”, w tym wolność sumienia, słowa, zgromadzeń, nietykalność osobistą; po drugie, ustanowiono, że władza ustawodawcza zostanie przekazana reprezentantom narodu zgromadzonym w Dumie Państwowej; po trzecie, ogłoszono, że skład Dumy będzie wybierany przez cały naród. *Rosja XX wiek. Od utopii komunistycznej do rzeczywistości globalistycznej*, red. J. Złotowski, Kraków 2004, s. 21.

¹⁴ Konstytucja ZSRR z 1977 r. głosiła, iż w ZSRR ukształtował się nowy naród radziecki, który zbudował rozwiniętą formę socjalizmu. Po raz pierwszy właśnie w tej wersji ustawy zasadniczej państwa rad znalazł się zapis o roli przewodniej Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego, jako „trzonu systemu politycznego”, a także ustrojowo-

kolektywizacja, egalitaryzm, uspołecznienie własności prywatnej) mogły być realizowane jedynie poprzez funkcjonowanie odpowiednich instytucji i rozwiązań systemowych, takich jak m.in. zasada kierowniczej roli partii, system jednolitej władzy państwowej, polityka cenzury rewolucyjnej, które stale wymagały uprawomocnienia¹⁵. W systemie komunistycznym partia była więc zarówno przedmiotem, jak i środkiem legitymizacji. Ideologia komunistyczna odgrywała zaś szczególną rolę w legitymizowaniu ustroju i wzmocnieniu totalnej władzy partii¹⁶.

Rosyjska przestrzeń społeczno-polityczna zarówno na początku XX wieku, kiedy rozpadało się imperium carów, jak i pod koniec tego wieku, kiedy upadał ZSRR, charakteryzowała się koncentracją całej władzy

---

wych zasad: demokratycznego socjalizmu jako kierunku rozwoju radzieckiego społeczeństwa, działalności państwa zgodnie z zasadą centralizmu demokratycznego oraz socjalistycznej gospodarki państwowej. Dominacja KPZR w systemie politycznym ZSRR, która wprost wynikała z założeń marksizmu-leninizmu, głoszącego dyktaturę proletariatu realizowaną przez partię komunistyczną, była od tej pory jej prerogatywą konstytucyjną. Partia w pełni dominowała nad organami władzy państwowej, a absolutnym suwerenem było Biuro Polityczne KPZR. Zob. Конституция (Основной закон) Союза Советских Социалистических Республик (принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977 г.), <http://constitution.garant.ru> (15.07.2024).

¹⁵ W. Sokół, *Legitymizacja systemów politycznych*, Lublin 1997, s. 100–101.

¹⁶ Z racji ideologii oraz konieczności podtrzymania porządku społecznego komuniści odczuwali bezustanną potrzebę uzyskiwania legitymizacji. Literatura przedmiotu jest bogata w opisy sposobów legitymizacji władzy wykorzystywanych przez rządy komunistyczne. O legitymizacji opartej na ideologii marksistowskiej pisał Raymond C. Taras. Zasadę legitymizacji teologicznej, kreowanej przez ideologię i strukturę systemu komunistycznego poprzez strukturalne uzasadnienie typu cel – środek, opisał Wojciech Lamentowicz. Wykorzystywaną przez władzę radziecką, zakorzenioną w mentalności społecznej Rosjan legitymizację charyzmatyczną omówił Jakub Potulski. Legitymizację poprzez sprawność gospodarczą w perspektywie historycznej przeanalizował Jacek Tarkowski. Proces uprawomocnienia z perspektywy syntezy historii Polski opisał Wojciech Sokół. Jednej z najbardziej klarownych i całościowych typologizacji sposobów legitymizacji w systemach komunistycznych dokonał Marcin Zaremba. Badacz wyróżnił: legitymizację celowo-racjonalną, której podstawę stanowiła ideologia marksistowsko-leninowska; legitymizację przez osiągnięcie sprawności systemu; legitymizację przez nadanie charyzmatycznych cech przywódcom, rządzącej partii i Związkowi Radzieckiemu, legitymizację racjonalno-legalną, legitymizację tradycyjną, legitymizację nacjonalistyczną. Zob. R.C. Taras, *Ideology in a socialist state*, Cambridge 1984; W. Lamentowicz, *Kulturowe aspekty legitymizacji monocentrycznych struktur politycznych* [w:] *Legitymizacja. Klasyczne teorie i polskie doświadczenia*, red. A. Rychard, A. Sułek, Warszawa 1987, s. 84–85; J. Potulski, *op.cit.*, s. 170–179; J. Tarkowski, *Sprawność gospodarcza jako substytut legitymizacji władzy w Polsce powojennej* [w:] *Legitymizacja. Klasyczne teorie...*, s. 77–125; M. Zaremba, *Komunizm, legitymizacja, nacjonalizm. Nacjonalistyczna legitymizacja władzy komunistycznej w Polsce*, Warszawa 2001, s. 98–118.

i wszystkich praw w rękach „suwerena najwyższego” (cara, sekretarza generalnego partii), jednokierunkowym charakterem relacji między władzą a społeczeństwem (obywatelami) oraz brakiem realnej sfery publicznej, w ramach której prowadzony by był dialog równych uczestników procesu politycznego. W tak nakreślonej rzeczywistości politycznej zarówno władza, jak i społeczeństwo działały poza sferą polityki i prawa w pojęciu europejskim¹⁷. Należy przy tym zwrócić uwagę, że modernizacja systemu tutaj nie była wynikiem rozwoju organicznego, ale została zainicjowana „od góry” przez „władzę najwyższą” (cara, I sekretarza), która twierdziła, że jest wyłącznym przedstawicielem i obrońcą interesów narodowych. Proces kształtowania się nowoczesnej przestrzeni politycznej i publicznej w Rosji rozpoczął się bardzo późno, szybko nabral spontanicznego charakteru spazmatycznego oraz nie był zsynchronizowany z poziomem rozwoju gospodarczego i społecznego kraju. Wszystko to, z jednej strony, odcisnęło piętno na przebiegu całego procesu transformacji, z drugiej zaś, na jego komponentach, w tym również na tworzeniu i funkcjonowaniu partii politycznych.

Czynnik ideologiczny

Ujęcie ideologiczne, charakterystyczne dla Rosji, należy powiązać ze specyfiką pojęciową, a przede wszystkim słabo przystosowaną tu (w tradycyjnym ujęciu w odniesieniu do układu sił politycznych w państwach Europy Zachodniej) kategoryzacją podziału lewica – prawica. Pojęcia lewicy i prawicy są uznawane za kluczowe kategorie dyferencjacji politycznej, wykorzystywane zarówno na poziomie debaty publicznej, zachowań wyborczych, badań naukowych itd. Układa się ono w pewien wzór opisujący tożsamości i identyfikacje partyjne oraz zachowania wyborcze. Ten podział jest właściwie wszechobecny w sferach publicznych wielu krajów, stanowi jeden z podstawowych identyfikatorów postaw oraz zachowań politycznych i wyborczych. Co więcej, przedstawia obraz dychotomii, który ma zdolność wchłaniania innych, ważnych z perspektywy problemów współczesnych kwestii, np. ekologicznych, wojny z terroryzmem itd. Pomimo istniejących rozbieżności pomiędzy badaczami, którzy z jednej strony krytykują swoisty charakter podziału lewica – prawica z perspektywy jego aktualności i zastosowania współcześnie, dostrzega się jednak istotną rolę tego podziału w procesie

---

¹⁷ В.П. Булдаков, *Красная смута. Природа и последствия революционного насилия*, Москва 1997, s. 370; А.С. Ахизер, *Архаизация в российском обществе как методологическая проблема*, „Общественные науки и современность”, 2001, № 2, s. 97.

samoidentyfikacji podmiotów politycznych oraz zdolność do konfigurowania życia politycznego¹⁸.

Wiele ugrupowań w rosyjskiej przestrzeni politycznej nie sposób jednoznacznie identyfikować poprzez przynależność do tego podziału¹⁹. Kwalifikację poszczególnych podmiotów życia politycznego należy rozpatrywać nie tylko przez pryzmat prostego podziału i samoidentyfikacji, lecz z uwzględnieniem specyfiki historycznej, kulturowo-społecznej i mentalnej²⁰. Porządkowanie rosyjskiej sceny politycznej w tym ujęciu będzie dodatkowo kategoryzowane przez takie czynniki, jak: stosunek do władzy (np. partia władzy, partie uczestniczące we władzy, partie dekorujące władzę, partie opozycyjne wobec władzy); stosunek do Zachodu – jako nosiciela pewnych idei i tradycji politycznych – i do poszczególnych np. podmiotów politycznych (państw, organizacji o charakterze wspólnotowym, międzynarodowym itd.); stosunek do westernizacji Rosji, w istocie

---

¹⁸ Zob. A. Noël, J.P. Thérien, *Left and Right in Global Politics*, Cambridge 2008; O. Knutsen, *Value orientations Political Conflicts and Left-Right Identification: A Comparative Study*, „European Journal of Political Research”, 1995, vol. 28, no 1, s. 63–93; T. Szawiel, *Podział na lewicę i prawicę w Polsce po 1989 roku – jego sens i trwałość* [w:] *System partyjny i zachowania wyborcze. Dekada polskich doświadczeń*, red. R. Markowski, Warszawa 2002, s. 178–216; A. Kwiatkowska [i in.], *Ideologiczna treść wymiaru lewica – prawica w Polsce w latach 1997–2015*, „Studia Socjologiczne”, 2016, nr 4, s. 97–129; B. Dziemidok, *Partie polityczne a wybory prezydenckie 1995 roku w Polsce*, Lublin 1998.

¹⁹ Por. В.Я. Швейцер, *Многопартийность: перемены на западном фронте*, „Современная Европа”, 2003, № 2, s. 62; С. Лаврентьев, *Новые основания классификации политических партий в современной России*, „Власть”, 2012, № 3, s.127–131.

²⁰ Rosyjski badacz Dmitrij Gorin twierdził, że rosyjską myśl, w odróżnieniu od europejskiego modernizmu wspartego w idei historii, charakteryzowało stałe pragnienie zatrzymania lub przyspieszenia historii, rozwinięcia jej lub przekroczenia jej granic. Komunistyczne utopie i postsowieckie „retropie” postrzegał on jako efekty tego „oporu wobec historii”. Gorin przedstawił wnioski nie tylko na temat systemu myślenia, w którym komunistyczna utopia w sposób odmienny koduje postrzeganie rzeczywistości, ale także na temat mentalnych wytworów jej rozpadu. Przestrzegał w szczególności przed nadmiernym odniesieniem się do mentalności, pewnej specyfiki duchowości i tym podobnych. Uznał, że argumenty te są mało wystarczające, choćby dlatego, że istnieje zbyt wiele przykładów, w których ta sama kultura dała początek absolutnie odmiennym stylom myślenia, a uniwersalne tendencje znalazły wyraz w różnych systemach mentalnych. Zdaniem Gorina przyczyna tkwi w szczególnym doświadczeniu odkrywania przez Rosję modernizmu, kiedy władza już przez trzy stulecia (z rzadkimi wyjątkami) próbuje połączyć forsowanie modernizacji w sferze gospodarczej z archaicznym układem stosunków społeczno-politycznych. Badacz akcentuje, iż nie można jednocześnie poruszać się w dwóch przeciwnych kierunkach, na co najbardziej adekwatnie reaguje obszar kultury rosyjskiej – blokując ruch w jakimkolwiek kierunku. Zob. Д. Горин, *Сопrotивление истории: от коммунистической утопии к постсоветским ретроопиям*, Москва 2021, s. 11–20, 120.

sięgając do klasycznego dla Rosji podziału na okcydentalistów a słowianofilów, lub stosunek do rzeczywistości politycznej (komuniści – demokraci, konserwatyści – reformatorzy)²¹.

W rzeczywistości postradzieckiej zaimportowano w Rosji wiele elementów modelu politycznego zachodniego, słabo przyswajalnego przez społeczeństwo. Sam proces powstawania partii politycznych nie wynikał, jak już wspomniano, z zapotrzebowania społecznego, oddolnego, lecz w wyniku działań odgórnych, ze strony przedstawicieli reprezentujących elitę władzy, grupy interesu, zaplecza politycznego konkretnych wysoko postawionych osób, regionalnych klanów itd.²² W tak kształtowanych partiach politycznych profil ideologiczny schodził na plan drugi, oraz, tak jak i same partie, był wykorzystywany i miał znaczenie *stricte* instrumentalne. Tak pragmatyczne podejście do kwestii światopoglądowych, które w świetle funkcjonowania partii politycznych w dojrzałych demokracjach zachodnich było i jest czynnikiem zasadniczym, w warunkach rosyjskich rozmywało się oraz traktowało się je w sposób doraźno-przedmiotowy. Ustosunkowywanie się do zagadnień ideologiczno-programowych, które z zasady powinny tworzyć bazę identyfikacyjno-tożsamościową partii – a nie tworzyły, potęgowało zamieszanie i niejasności wokół pojęć lewica – prawica, tym samym wprowadzając jeszcze więcej niejasności związanych z ich używaniem na gruncie rosyjskim²³.

Dodatkowo partie, funkcjonujące w rosyjskiej przestrzeni politycznej, często identyfikując się albo raczej deklarując pewną przynależność ideologiczną, np. lewicową, posługiwały się pojęciami oraz postulatami typowo pravicowymi i na odwrót. Takie hybrydy ideologiczne, w sensie światopoglądowo-mentalnym, wydają się oczywiste dla tej przestrzeni politycznej, jednak byłyby trudne do zrozumienia w oderwaniu od kontekstu historycznego Rosji²⁴. Tak więc przedstawienie rosyjskiej typolo-

²¹ Klasyczny podział na okcydentalistów i słowianofilów wyczerpująco i szczegółowo opisał Andrzej Walicki. Uchwycił on najbardziej istotne treści tych dwóch koherentnych, historycznie określonych kierunków rosyjskiej myśli społecznej pierwszej połowy XIX wieku: różnych koncepcji tworzących naród, więzi społecznej oraz różnych koncepcji historyzmu. Zob. A. Walicki, *Słowianofile i okcydentaliści. Z dziejów problematyki narodu i problematyki historyzmu w myśli rosyjskiej pierwszej połowy XIX wieku*, „Archiwum historii filozofii i myśli społecznej”, 1959, t. 4, s. 151–215.

²² Por. O. Крыштановская, *Анатомия российской элиты*, Москва 2005, s. 320–330; Ю.И. Игрицкий, *Многопартийная беспартийная Россия*, „Россия и современный мир”, 2012, № 2(75), s. 30.

²³ Г.Л. Кертман, *Статус партии в российской политической культуре*, „Политические исследования”, 2007, № 1, s. 120–131.

²⁴ Na przykład główna w nurcie tzw. rosyjskiej lewicy Komunistyczna Partia Federacji Rosyjskiej konsekwentnie posługuje się retoryką patriotyczną: nawołuje do wzmoc-

gii partii politycznych według kategoryzacji na lewicę i prawicę wydaje się mocno spłaszczone i trzeba je uzupełnić o bardziej bezpieczne, ale tak samo przedstawiające różnorodność ideologiczną spektrów partii politycznych, ujęcia problemowe²⁵. Należy jednak pamiętać, że na każdym etapie kształtowania się systemu partyjnego były to zagadnienia nieco inne, związane ze specyfiką dziejową, oczekiwaniami społecznymi oraz układem sił politycznych w państwie.

Klasyczny podział na lewicę i prawicę, w przedstawieniu typologii partii i ruchów politycznych, dotyczy funkcjonowania społeczeństwa jako wspólnoty o charakterze demokratycznym. W rzeczywistości rosyjskiej taka sytuacja nie zaistniała. Władza i społeczeństwo funkcjonowały jako dwa odrębne, zamknięte, równoległe działające podmioty polityczne. Państwo i jego instytucje, reprezentowane przez władzę, działały w Rosji w oderwaniu od oczekiwań społecznych i miały (w kontekście porównania do funkcjonowania władzy cara) charakter patrymonialny. Władza, reprezentowana przez prezydenta i jego zaplecze, oraz społeczeństwo nie komunikowały się ze sobą, więc nie było między nimi wymiany idei, wartości. Implementacja następowała na poziomie szerzenia stereotypów. Kooptacja zaś do poziomu „ludzi władzy” zachodziła zazwyczaj na zasadach interpolacji.

Warto dodać również kilka refleksji na temat specyfiki rosyjskiej myśli politycznej w czasach współczesnych. Do istotnych należy zaliczyć następujące właściwości: niesymetryczność tematyki w dyskursie politycznym istniejącym w europejskiej i światowej myśli politycznej na gruncie rosyjskim, pozorność prowadzonej w Rosji publicznej debaty politycznej oraz odmiennosc funkcjonowania społeczeństwa rosyjskiego w sensie mentalnym. Wśród najważniejszych treści, wokół których oscyluje współczesna rosyjska myśl polityczna, wymienić należy: religijność, którą bardziej należy traktować w kategoriach duchowości; cara lub władcę absolutnego – w odniesieniu do uniwersum władzy absolutnej; imperializm – prezentowany w znaczeniu pozytywnym, nawiązującym do dążenia (wynikającego z pewnej tęsknoty) za państwem rozległym

---

nienia instytucji rodziny, moralności publicznej, patriotyzmu i silnego państwa. Co więcej, sięga do publicznych deklaracji Gienadija Ziuganowa, że „Jezus Chrystus był pierwszym komunistą” oraz w odniesieniu do połączenia idei prawosławia z ideologią komunistyczną, poglądów w istocie przeciwstawnych i trudnych do połączenia w innej rzeczywistości politycznej. Zresztą rosyjska przestrzeń ideowa pełna jest takich przykładów. Zob. О клерикализме в КПРФ, <https://kritix.ru/> (24.05.2024).

²⁵ Zob. *Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives*, red. S.M. Lipset, S. Rokkan, New York 1967; A. Lijphart, *Dimensions of ideology in European party systems* [w:] *The Western European party system*, red. P. Mair, Oxford 1990, s. 132–162.

terytorialnie o niepodważalnej pozycji regionalnej i światowej; naród, jako ogół społeczeństwa (lud), przedstawiany nie jako suweren władzy, lecz jako homogeniczną całość, przeciwstawną do pojmowania obcości (swój – obcy, ros. *свой – чужой*)²⁶. Absencja tematyczna istotnych europejskich wątków dotyczy następujących zagadnień: problematyka praw człowieka – traktowana w rosyjskiej przestrzeni publicznej absolutnie instrumentalnie przez władzę, w odróżnieniu od powagi traktowania tematu np. wobec traktowania (niewłaściwego) obywateli rosyjskich poza granicami państwa rosyjskiego; władza państwowa w ujęciu współczesnym – zagadnienia legitymizacji władzy, zasada trójpodziału władzy według Monteskiusza itd.; stosunki z sąsiadami – postrzeganie świata z pozycji imperialnej odzwierciedla się bagatelizowaniem stosunków z sąsiadami, które zresztą w przeszłości stanowiły część rosyjskiego świata imperialnego w przeciwieństwie do funkcjonowania na poziomie relacji z podmiotami równorzędnymi wobec Rosji – innymi mocarstwami (Stany Zjednoczone, Chiny, Japonia itd.); fikcyjność dyskursu publicznego, co powoduje, że większość tematów ostrych społecznie (alkoholizm, narkomania, prostytutka, przemoc w rodzinie, ubóstwo itd.) albo politycznie (stosunek do przeszłości) funkcjonuje na marginesie debaty publicznej²⁷.

Kontekst kulturowy

W odniesieniu do kontekstu kulturowego należy skupić się przede wszystkim na tym jej elemencie, który określa się mianem kultury politycznej. W tym ujęciu chodzi o pewien całokształt wartości, norm i reguł zachowania utrwalonych w świadomości uczestników życia politycznego (aktywnych i pasywnych). Pojęcie to dotyczy subiektywnej oceny, ale realnie leży u podstaw konkretnych działań politycznych, nadając im znaczenie²⁸. Kultura polityczna, jako pewien system wartości i zachowań

²⁶ Por. В.В. Соломина, *Особенности реализации оппозиции «свой – чужой» в различных видах дискурсов*, „Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина”, 2014, № 3, s. 176–181.

²⁷ R. Bäcker, *Rosyjskie myślenie polityczne za czasów prezydenta Putina*, Toruń 2007, s. 287–291.

²⁸ Amerykańscy politolodzy Gabriel Abraham Almond i Sindy Verba zdefiniowali ten termin w odniesieniu do indywidualnych postaw i orientacji społecznych w zakresie polityki, precyzując: „Pojęcie kultury politycznej odsyła nas do specyficznie politycznego nastawienia: do postaw wobec ustroju politycznego w całości i jego fragmentów oraz do oceny roli, jaką w ramach systemu może odegrać jednostka [...] chodzi nam o kompleks postaw wobec specyficznego zestawu obiektów i procesów społecznych”. Zob. G.A. Almond, S. Verba, *Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton 1963, s. 3–42.

politycznych, związana jest z tradycją danej społeczności, a co za tym idzie, funkcjonującym systemem politycznym²⁹. Uznając znaczenie wpływu systemu politycznego na kulturę polityczną społeczeństwa, przyjmuje się, że punktem wyjścia dla typologii tego zjawiska powinno być jego ujęcie historyczne, powiązane z właściwościami ustrojowymi. W tym kontekście generalnie chodzi o dwa zasadnicze typy kultury politycznej: demokratyczny i autorytarny, gdzie pierwszy typ cechuje się aktywnością obywateli w warunkach poszanowania ich praw i swobód obywatelskich i funkcjonowania mechanizmów kontroli społecznej rządzących; drugi – ma charakter autokratyczny, gdzie silna i niekontrolowana władza dla skuteczności rządzenia eliminuje aktywności demokratyczne i faktyczne przedstawicielskie formy uczestnictwa we władzy oraz ogranicza prawa i swobody obywatelskie³⁰.

W kontekście fundamentalnych zmian ustrojowych w Rosji na początku lat 90. wystąpiło zjawisko tzw. niespójności systemu politycznego i kultury politycznej: odejście od funkcjonowania w warunkach państwa represyjnego, znaczącej autonomii społeczeństwa wobec państwa, decentralizacji i rozproszenia władzy, odideologizowania życia politycznego oraz osłabienia tożsamości państwowej na rzecz więzi lokalnych i globalnych oraz demokracji partycypacyjnej. Wszystkie te procesy wystąpiły absolutnie gwałtownie, na raz, w tempie zatrważająco szybkim, właściwie bez jakiegokolwiek możliwości głębszego przeanalizowania i przewartościowania tych zmian, na zasadzie transferu bezwarunkowego. Na dodatek odbywało się to wszystko w warunkach głębokiego kryzysu cywilizacyjnego, określanego niekiedy, w nawiązaniu do dziejów państwa, „smutą XX wieku”³¹. Pokonanie wszechogarniającego kryzysu państwa, który towarzyszył rosyjskiej transformacji w ostatniej dekadzie XX w., uzależnione było od generalnej orientacji elit i społeczeństwa na ustanowienie w kraju demokratycznego systemu władzy. Wprowadzenie takiego systemu było niezwykle trudne, a właściwie niemożliwe bez towarzyszącej mu adekwatnej kultury politycznej. Brak w owym czasie funkcjonalnego wobec systemu demokratycznego systemu wartości i kultury politycznej uznaje się za zagrożenie i istotną

²⁹ M. Chmaj, M. Żmigrodzki, *Wprowadzenie do teorii polityki*, Lublin 2001, s. 98–103; E. Zieliński, *Nauka o państwie i polityce*, Warszawa 1999, s. 250–259.

³⁰ J. Mielecki, *Kultura polityczna* [w:] *Podstawowe kategorie teorii polityki*, red. J. Mielecki, Wrocław 1979, s. 63; J.J. Wiatr, *Socjologia polityki*, Warszawa 1999, s. 191–195.

³¹ Zob. В. Аверьянов, *Империя и воля. Догнать самих себя*, Москва 2014; В. Соловей, *Россия накануне Смуты*, „Свободная мысль – XXI”, 2001, nr 12, s. 38–48; А.Ю. Дворниченко, *Смута как фактор российской истории*, „Вестник Санкт-Петербургского Университета”, 2018, vol. 63, № 3, s. 677–699.

barierę w kształtowaniu się stabilnego porządku demokratycznego w państwie.

W Rosji na przestrzeni wieków wzory zachowań społecznych w przestrzeni publicznej wyznaczały rządy autorytarne, często o charakterze represyjnym. Kształtowały się one w państwie, gdzie prawo było stanowione zgodnie z wolą panującego, nie istniały instytucje przedstawicielskie, a system organów państwowych kontrolujących i porządkujących społeczeństwo był bardzo rozbudowany. Przy czym fundamentalną cechą autorytarnego systemu sprawowania władzy w Rosji były przede wszystkim samowładztwo i brak kontroli innych organów władzy państwowej. Niezależnie od tego, kto był władcą, dysponował nieograniczoną i niepodzielną władzą. Zgodnie z taką koncepcją sprawowania władzy w kulturze politycznej Rosji zabrakło akceptacji dla idei autonomii określającej istotę człowieka jako jednostki suwerennej, która od wieku XVII zaczęła szerzyć się w Europie Zachodniej. W Rosji panował prymat władzy samowolnej i niepodzielnej, który zakładał uznanie podmiotowości jednostki wobec władzy państwowej w sferze publicznej oraz stanowił istotną osłabiwość odróżniającą ją w tym zakresie od Europy Zachodniej³².

W Rosji nie istniało pojęcie suwerenności narodu, jednak autorytaryzm reżimu politycznego w czasach caratu, a następnie w Rosji Radzieckiej, wyróżniał się zasadą suwerenności władzy. To władarze państwa stanowili podstawowy czynnik wpływający na całokształt rozwoju państwa. Uprzedmiotowienie społeczeństwa, które pozbawione było podstawowych praw politycznych oraz mechanizmów kontrolnych nad procesem decyzyjnym, sprawiło, że jedynym animatorem życia społecznego była władza państwowa i osoby ją sprawujące. Konsekwencji tego układu było kilka:

- charakterystycznym dla Rosji zjawiskiem była tzw. rewolucja odgórna, czyli inicjowanie większości zmian i reform w zakresie państwowo-politycznym z pozycji rządzących;
- ważnym elementem była również osłabiwość prymatu polityki nad prawem, traktowanym jako instrument realizacji interesów rządzących;
- ważkie było także zjawisko wyobcowania jednostki wobec państwa, nieufność w stosunku do organów państwowych³³.

W swojej istocie władza w Rosji od zawsze miała charakter odgórny, co już samo w sobie wykluczało istnienie jakichkolwiek instytucji

---

³² W krajach Europy Zachodniej fundament przyszłych ustrojów demokratycznych kształtował się w obrębie dwóch przesłanek: pierwsza z nich zakładała, że człowiek jest istotą w pełni autonomiczną, druga – wskazywała na równość wszystkich jednostek wobec siebie nawzajem. W. Kaute, *Kategoria władzy w archetypie kultury polskiej a tradycja demokracji europejskiej* [w:] *Władza polityczna. Koncepcje i ujęcia zjawiska*, red. S. Wróbel, Katowice 1997, s. 28.

³³ J. Potulski, *op.cit.*, s. 224.

oddolnego społecznego nacisku czy kontroli: nigdy nie powstała tu tradycja aktywnego uczestnictwa obywateli w życiu politycznym. Działalność polityczna i społeczna musiała być prowadzona w granicach wytyczonych przez oficjalne organy państwa, a każde odstępstwo było surowo karane. Społeczeństwo rosyjskie wyróżniała więc bierna postawa wobec polityki i działalności politycznej, niechęć i nieufność w stosunku do instytucji reprezentujących państwo oraz konformistyczny sposób działania w przestrzeni publicznej, a w tradycji rosyjskiego systemu politycznego nie istniały instytucje oddolne, będące wyrazicielami woli społeczeństwa oraz inicjujące zmiany w jego imieniu. Ten brak tradycji obywatelskich pociąga za sobą słabą aktywność społeczną³⁴.

Zakończenie

Podsumowując rozważania na temat specyfiki rozwoju życia politycznego w Rosji, należy wskazać, że ujęcie ideologiczne, właściwości kultury politycznej oraz aspekty społeczne zawsze były mocno związane z unikatowym procesem dziejowym tego państwa. Rosyjskie realia polityczne kształtowały się i kształtują przez pryzmat osobliwej drogi historycznej, którą państwo rosyjskie przeszło samodzielnie, przejmując i kooptując niektóre elementy rozwiązań europejskich. Zostały one potraktowane jednak w sposób instrumentalny albo – zaadoptowane do realiów rzeczywistości państwa rosyjskiego – przybrały zupełnie inną, często nieoczekiwaną formę i treść. Większość z przedstawionych wyżej wyróżników świadczy też o trudnościach operowania w tych realiach polityczno-historycznych siatką pojęciową dobrze znaną i dopasowaną, wynikającą z innego toku historii państw europejskich. Proces demokratyzacji życia politycznego w Rosji po upadku ZSRR, który miał się stać pewnego rodzaju prostą implikacją rozwiązań już dobrze i sprawnie funkcjonujących w Europie, był zasadniczo skazany na porażkę. Stał się jedynie wyrazem chęci zrzuć jarzmo ideologicznego komunizmu, który w mniemaniu nie tylko zwykłych obywateli, ale i przedstawicieli elit politycznych, przestał być dialektycznym czynnikiem rozwoju państwa i stał się ewidentnym hamulcem. Nowy system polityczny w Federacji Rosyjskiej tworzył układ z fasady przypominający to, do czego pierwotnie dążyło się – system demokratyczny, lecz w istocie znów powtarzał konstrukcję znaną tu z dawien dawna i umiejętnie przystosowaną do współczesnych realiów.

---

³⁴ Zob. R. Radzik, *Rosyjski imperializm wspólnotowy. Trójjedyny naród ruski w badaniach socjologicznych*, Lublin 2016, s. 25; R. Bäcker, *op.cit.*, s. 298.

Bibliografia

- Ахиезер А.С., *Архаизация в российском обществе как методологическая проблема*, „Общественные науки и современность”, 2001, № 2.
- Almond G.A., Verba S., *Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton 1963.
- Аверьянов В., *Империя и воля. Догнать самих себя*, Москва 2014.
- Bäcker R., *Rosyjskie myślenie polityczne za czasów prezydenta Putina*, Toruń 2007.
- Буддаков В.П., *Красная смута. Природа и последствия революционного насилия*, Москва 1997.
- Chmaj M., Żmigrodzki M., *Wprowadzenie do teorii polityki*, Lublin 2001.
- Дворниченко А.Ю., *Смута как фактор российской истории*, „Вестник Санкт-Петербургского Университета”, 2018, vol. 63, № 3.
- Dziemidok B., *Partie polityczne a wybory prezydenckie 1995 roku w Polsce*, Lublin 1998.
- Горин Д., *Сопроотивление истории: от коммунистической утопии к постсоветским ретротопиям*, Москва 2021.
- Игрицкий Ю.И., *Многopартийная беспартийная Россия*, „Россия и современный мир”, 2012, № 2.
- Кантор В., *„Есть европейская держава”. Россия: трудный путь к цивилизации. Историософские очерки*, Москва 1997.
- Kaute W., *Kategoria władzy w archetypie kultury polskiej a tradycja demokracji europejskiej* [w:] *Władza polityczna. Koncepcje i ujęcia zjawiska*, red. S. Wróbel, Katowice 1997.
- Керpiński A., *Lach i Moskal. Z dziejów stereotypu*, Warszawa 1992.
- Кертман Г.Л., *Статус партии в российской политической культуре*, „Полис. Политические исследования”, 2007, № 1.]
- Knutsen O., *Value orientations Political Conflicts and Left-Right Identification: A Comparative Study*, “European Journal of Political Research”, 1995, nr 1.
- Конституция (Основной закон) Союза Советских Социалистических Республик (принята на внеочередной седьмой сессии Верховного Совета СССР девятого созыва 7 октября 1977 г.*, Конституция РФ, <http://constitution.garant.ru> (15.07.2024).
- Крыштановская О., *Анатомия российской элиты*, Москва 2005.
- Kwiatkowska A. [i in.], *Ideologiczna treść wymiaru lewica–prawica w Polsce w latach 1997–2015*, „Studia Socjologiczne”, 2016, nr 4.
- Lamentowicz W., *Kulturowe aspekty legitymizacji monocentrycznych struktur politycznych* [w:] *Legitymizacja. Klasyczne teorie i polskie doświadczenia*, red. A. Rychard, A. Sułek, Warszawa 1987.
- Lijphart A., *Dimensions of ideology in European party systems* [w:] *The Western European party system*, red. P. Mair, Oxford 1990.
- Латкин В.Н., *Земские соборы Древней Руси, их история и организация сравнительно с западноевропейскими представительными учреждениями*, Санкт-Петербург 1885.
- Лаврентьев С., *Новые основания классификации политических партий в современной России*, „Власть”, 2012, № 3.
- Лурье С., *Община, империя, православие в русской этнической картине мира XV–XVII веков*, „Отечественные записки”, 2001, №1, <http://www.strana-oz.ru> (21.05.2024).

- Marciniak W., *Rozgrabione imperium. Upadek Związku Sowieckiego i powstanie Federacji Rosyjskiej*, Kraków 2001.
- Модели общественного переустройства России. XX век*, ред. В.В. Шелохаев, Москва 2004.
- Никольский С.А., *Вниз по лестнице, ведущей вверх, или пути развития демократии в России в конце XX–XXI начале века* [w:] *Демократия и суверенитет. Многообразие исторического опыта*, ред. А.А. Гусейнов, Москва 2010.
- Noël A., Thérien J.P., *Left and Right in Global Politics*, Cambridge 2008.
- Orłowski J., *Z dziejów antypolskich obsesji w literaturze rosyjskiej. Od wieku XVIII do roku 1917*, Warszawa 1992.
- Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives*, ред. S.M. Lipset, S. Rokkan, New York 1967.
- Pipes R., *Rosja carów*, Warszawa 1990.
- Политические партии в российских революциях в начале XX века*, ред. Г.Н. Севостьянова, Москва 2005.
- Potulski J., *System partyjny Rosji. Tradycja i współczesność*, Gdańsk 2007.
- Radzik R., *Rosyjski imperializm wspólnotowy. Trójjedyny naród ruski w badaniach socjologicznych*, Lublin 2016.
- Rosja XX wiek. Od utopii komunistycznej do rzeczywistości globalistycznej*, ред. J. Złotowski, Kraków 2004.
- Sokół W., *Legitymizacja systemów politycznych*, Lublin 1997.
- Соломина В.В., *Особенности реализации оппозиции «свой – чужой» в различных видах дискурсов*, „Вестник Ленинградского государственного университета им. А.С. Пушкина”, 2014, № 3.
- Соловей В., *Россия накануне Смуты*, „Свободная мысль – XXI”, 2001, № 12.
- Szawiel T., *Podział na lewicę i prawicę w Polsce po 1989 roku – jego sens i trwałość* [w:] *System partyjny i zachowania wyborcze. Dekada polskich doświadczeń*, ред. R. Markowski, Warszawa 2002.
- Швейцер В.Я., *Многopартийность: перемены на западном фронте*, „Современная Европа”, 2003, № 2.
- Taras R.C., *Ideology in a socialist state*, Cambridge 1984.
- Tarkowski J., *Sprawność gospodarcza jako substytut legitymizacji władzy w Polsce powojennej* [w:] *Legitymizacja. Klasyczne teorie i polskie doświadczenia*, ред. A. Rychard, A. Sułek, Warszawa 1987.
- Травин Д., *Почему Россия отстала?*, Санкт-Петербург 2021.
- Walicki A., *Słowianofile i okcydentaliści. Z dziejów problematyki narodu i problematyki historyzmu w myśli rosyjskiej pierwszej połowy XIX wieku*, „Archiwum historii filozofii i myśli społecznej”, 1959, nr 4.
- Wiatr J.J., *Socjologia polityki*, Warszawa 1999.
- Winczorek P., *Prawo i polityka w czasach przemian*, Warszawa 1995.
- Zaremba M., *Komunizm, legitymizacja, nacjonalizm. Nacjonalistyczna legitymizacja władzy komunistycznej w Polsce*, Warszawa 2001.
- Zieliński E., *Nauka o państwie i polityce*, Warszawa 1999.
- Зотова З.М., *100 лет российской многопартийности*, Москва 2006.

Specifics of Russian political life. Selected issues conditioning the development of political parties in Russia

Abstract

The purpose of the article is to show the peculiarities of the development of political life, which can be seen in the Russian political and social reality, and which is due to the peculiarities of the historical process. The text will present a number of distinctive features (absolutely not all of them), which should be considered in several approaches: historical, social, ideological and cultural. The overall picture will present the characteristics relevant to the issue, which is the starting point for many of the themes addressed in the study of the development of Russia's political parties and movements at different historical stages. Today, it can provide a starting point for seeking answers to many questions about aspects of contemporary Russian Federation politics and public behavior in the reality of the Russian-Ukrainian war.

Keywords: Russia, political life, conditions, specifics, political parties.